

SISTEM VREDNOTENJA IZJEMNIH DREVES V SLOVENIJI**THE SYSTEM OF EVALUATING EXCEPTIONAL TREES
IN SLOVENIA**

Špela E. HABIČ

Prejeto/Received: 10. 3. 2008

Sprejeto/Accepted: 11. 6. 2008

Ključne besede: drevesa, naravna dediščina, naravna vrednota, vrednotenje, kriteriji, Postojna, Slovenija**Key words:** trees, natural heritage, valuable natural feature, evaluation, criteria, Postojna, Slovenia**IZVLEČEK**

Prispevek predstavlja predlog sistema vrednotenja izjemnih dreves v Sloveniji, ki upošteva razlike med drevesnimi vrstami, druge posebnosti dreves, okolja in družbenozgodovinskih dejavnikov. Osnovni kriterij je praviloma dimenzija drevesa (debelina ali višina). Objektivnost je v največji možni meri zagotovljena s sistemom točkovanja po kriterijih, za katere so izdelana merila vrednotenja. Podani so predlogi za bolj objektivno in celovito vrednotenje, ohranjanje ter varovanje izjemnih dreves in drevesnih naravnih vrednot v Sloveniji.

ABSTRACT

A proposal of an evaluation system for exceptional trees in Slovenia, which will take into consideration differences concerning the tree species, other special characteristics of trees, environment and socio-historical factors, is presented. Basic criteria is tree dimension (girth or height). Each criterion has its own evaluation standards, which makes the system as objective as possible. Suggestions are stated in this work for a more objective and holistic approach to evaluation, conservation and protection of the exceptional trees and heritage trees in Slovenia.

1. UVOD

Človek že od nekdaj uporablja drevesa za zadovoljevanje svojih potreb, za preživetje, obenem pa jih občuduje. Nekatera drevesa, ki po svojih lastnostih izstopajo iz množice podobnih, so občudovanja in spoštovanja vredna; simbolizirajo in povezujejo preteklost s sedanostjo in prihodnostjo. Zaradi posebnega odnosa posameznikov in skupnosti do takšnih dreves raste v Sloveniji veliko število dreves izjemnih dimenzij, ki pa so izjemna tudi po drugih lastnostih in po svojem družbenem ali kulturnem pomenu.

Po sprejetju Zakona o ohranjanju narave (Ur. l. RS 56/1999) se v Sloveniji zelo izrazito kaže potreba po oblikovanju čim bolj objektivnega sistema vrednotenja naravnih vrednot, med njimi tudi izjemnih dreves, ki bi bil temeljna podlaga tudi za njihovo ohranjanje in varstvo. Sistem vrednotenja naj bi jasno odgovoril na vprašanja, kaj je naravna vrednota,

zakaj je nekaj naravna vrednota in kako to, kar smo spoznali za vredno, varovati. S tem problemom smo se na primeru drevesnih naravnih vrednot soočili v magistrskem delu (Habič 2006), katerega izsek je pričujoči prispevek.

Pojem »izjemno drevo« je v tem delu uporabljen kot skupni pojem za vsa drevesa, ki so izjemnih dimenzij, starosti, oblik, so zelo redka, imajo velik ekosistemski, pričevalni ali drug pomen, skratka so izjemna v katerikoli svoji lastnosti, ne glede na njihov trenutni naravovarstveni status. V predlaganem sistemu vrednotenja izjemnih dreves imenujemo »kriterij« vsako izmed osnovnih lastnosti drevesa, ki jo vrednotimo, »merilo« pa je tista vrednost, merski prag ali pojavnost, po katerem merimo vsakega izmed kriterijev. Naravnih vrednot, ki sodijo v zvrst oblikovane narave in zahtevajo povsem svoj pristop, v tem delu ne obravnavamo.

2. UPORABLJENI VIRI PODATKOV IN METODE DELA

Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot (Ur. l. RS 111/2004) vsebuje register naravnih vrednot. Za računalniško obdelavo oziroma analizo registra drevesnih naravnih vrednot nam je Zavod RS za varstvo narave posredoval izbor drevesnih naravnih vrednot iz celotnega registra v digitalni obliki (dalje: register drevesnih naravnih vrednot). Datoteko (v programu MS Excel, stanje 2.8.2005) smo uporabili za analizo v delovni obliki (proces poenotenja, posodabljanja in urejanja sodobne podatkovne baze naravnih vrednot na ZRSVN je v teku).

Druga uporabljena podatkovna baza je evidenca izjemnih dreves Zavoda za gozdove Slovenije, Območne enote Postojna. Izdelana je bila leta 2003 v okviru posebne naloge. Podatke o izjemnih drevesih so zbrali revirni gozdarji, ki najbolj poznajo izjemna drevesa na njihovem delovnem območju. Zbrani podatki tvorijo podatkovno bazo, izdelano v programu MS Excel, in so redno ažurirani. Za našo raziskavo smo upoštevali stanje v evidenci izjemnih dreves OE Postojna v aprilu 2006.

Na osnovi rezultatov, študija literature in predmetne zakonodaje smo izvedli podrobno analizo registra drevesnih naravnih vrednot po posameznih kriterijih vrednotenja. Na tej podlagi smo izdelali predlog sistema vrednotenja izjemnih dreves za določitev naravnih vrednot po sistemu točkovanja.

3. REZULTATI

3.1 IZJEMNA DREVESA V ZAKONODAJI

Izjemna drevesa zaradi svojih izjemnih lastnosti – kot živi organizmi – sodijo na področje naravovarstva, natančneje naravnih vrednot, kot jih opredeljujejo Zakon o ohranjanju narave in podzakonski akti.

Med temeljnimi nalogami Zakona o ohranjanju narave je tudi določanje sistema varstva naravnih vrednot, zagotavljanje pogojev za ohranitev lastnosti naravnih vrednot oziroma

naravnih procesov, ki te lastnosti vzpostavljajo oziroma ohranjajo, ter pogojev za ponovno vzpostavitev naravnih vrednot. Naravne vrednote so lahko lokalnega pomena ali državnega pomena. Razvrščanje naj bi potekalo primerjalno za vso državo na podlagi strokovnih meril vrednotenja (Zakon o ohranjanju narave UPB-2, Ur. l. RS 96/2004).

Drevesne naravne vrednote opredeljuje Uredba o zvrsteh naravnih vrednot (Ur. l. RS 52/2002) kot drevo ali skupino dreves, ki so izjemnih dimenzij, habitusa, starosti ali so ekosistemske, znanstveno-raziskovalne ali pričevalne pomembna ter vključuje tudi rastišče takšnih dreves.

Učinkovitost ohranjanja in varstva naravnih vrednot je med drugim odvisna od tega, kako dobro (pravno ustrezno) je določeno območje izvajanja ukrepov oziroma neizvajanja določenih dejavnosti ali posegov, ki bi lahko ogrozili naravno vrednoto. Podrobnejši pregled določil Zakona o ohranjanju narave UPB-2 (Ur. l. RS 96/2004) ter Uredbe o zvrsteh ... (Ur. l. RS 52/2002, 67/2003) kaže na pomanjkljivosti, ki bi jih bilo potrebno čim prej odpraviti in nadgraditi (Habič 2006).

Tista izjemna drevesa, ki so drevesne naravne vrednote, imajo svoje mesto tudi v gozdarski zakonodaji. Po temeljnem načelu večnamenskosti vsebujejo gozdnogospodarski načrti prikaz ekoloških, socialnih in proizvodnih funkcij za celoten gozdni prostor. Med socialne funkcije sodi tudi funkcija varovanja naravnih vrednot, v sklopu katere se med drugim prikažejo tudi drevesne naravne vrednote (Zakon o gozdovih, Ur. l. RS 30/1993; Zakon o spremembah zakona o gozdovih, Ur. l. RS 110/2007). Glede na stopnjo poudarjenosti funkcije je potrebno prilagoditi način gospodarjenja z gozdom na območju naravne vrednote.

Mnoga izmed izjemnih dreves v središčih vasi, ob gradovih in cerkvah ali ob domačijah so izjemna predvsem po nanje vezanem kulturnem izročilu skupnosti ali posameznika – in to ne glede na njihove naravne lastnosti. Ta drevesa so simboli človeške povezanosti z naravo, premišljeno umeščeni v območje pozidave, z namenom, da se ljudje ob njih srečujejo, povezujejo, se družijo, sprejemajo skupne odločitve, opravljajo skupna dela ter izvajajo še mnoge druge aktivnosti in/ali z namenom, da kot (dolgo)živi organizmi prenašajo sporočilo prihodnjim rodovom. Ta izjemna drevesa so nosilci narodove duhovne, nesnovne, kulturne dediščine in bi kot taka sodila na področje varstva kulturne dediščine. V nedavno sprejetem Zakonu o varstvu kulturne dediščine (Ur. l. RS 16/2008) drevesa izrecno niso omenjena (v nasprotju s parki, vrtovi in kulturno krajino), podzakonski akt, ki bo določil zvrsti kulturne dediščine, pa še ni sprejet.

3.2 SISTEM VREDNOTENJA IZJEMNIH DREVES

Cilj vrednotenja drevesa je objektivna ocena drevesa, na podlagi katere lahko drevo določimo kot naravno vrednoto lokalnega pomena, naravno vrednoto državnega pomena, ali pa ugotovimo, da drevo (še) ne izpolnjuje meril za naravno vrednoto in ga opredelimo kot kandidata za naravno vrednoto. V primerih, ko je neko drevo izjemno tudi po svojem družbenem pomenu, lahko ugotovimo, da ga je primerno uvrstiti med naravne vrednote, hkrati pa ga predlagati tudi za določitev za kulturno dediščino.

Drevo vrednotimo po posameznih kriterijih, ki gradijo sistem vrednotenja. Za vsak kriterij so določena merila; vsako je ovrednoteno z ustreznim številom točk, ki jih pripišemo drevesu, če dosega, izpolnjuje merilo (Habič 2006). Kriteriji so: izjemna debelina drevesa, izjemna višina drevesa, izjemen habitus drevesa, kompleksna povezanost, redkost, ekosistemski pomen drevesa, pričevalni pomen drevesa in estetski pomen drevesa. Vrednotenje drevesa se praviloma opravi na terenu, ob samem drevesu, zato da lahko pravilno ovrednotimo vse lastnosti drevesa, okoliščine pojavljanja in zberemo potrebne informacije.

3.2.1 Izjemni debelina in višina drevesa

Debelino drevesa ugotavljamo z merjenjem obsega debla drevesa, pravokotno na os debla, na višini 1,3 m nad tlemi (na zgornji strani drevesa). Iz izmerjenega obsega debla izračunamo število točk po formuli (Mastnak 2003):

$$D1 = O/Ok * 100$$

D1 – število točk po kriteriju izjemne dimenzije drevesa – debelina

O – obseg drevesa, ki ga vrednotimo

Ok – obseg (za drevesno vrsto) – mejna vrednost za določitev drevesa za naravno vrednoto lokalnega pomena

Višino drevesa ugotavljamo z merjenjem; ocenjenih višin ni primerno upoštevati pri vrednotenju drevesa. Število točk po kriteriju izjemne višine izračunamo po formuli:

$$D2 = V/Vk * 100$$

D2 – število točk po kriteriju izjemne dimenzije drevesa – višina

V – višina drevesa

Vk – višina (za drevesno vrsto) – mejna vrednost za določitev drevesa za naravno vrednoto lokalnega pomena

Vrednosti Ok in Vk so prikazane v tabeli 1. Kot podlago za njihovo določitev smo uporabili obstoječe podatke o obsegih drevesnih naravnih vrednot, upoštevali smo tudi objavljene strokovne predloge mejnih vrednosti obsegov (Svetličič in Skoberne 1988, Jenčič 1999, Mastnak 2003, Ocvirk in sod. 2004) ter navedbe o največjih debelinah, ki jih dosega osebki posameznih drevesnih vrst (Kotar in Brus 1999, Brus 2004). Določili smo tudi vrednosti Ok-drž, ki so mejne vrednosti obsegov najdebelejših dreves, pri katerih bi posamezno drevo določili kot naravno vrednoto držvanega pomena.

Vrednosti Vk smo določili na podlagi podatkov o višini najvišjih dreves posamezne drevesne vrste, ki so opredeljena kot naravne vrednote, ter navedb o drevesnih višinah, ki jih lahko dosega osebki posamezne vrste (Kotar in Brus 1999, Brus 2004). Za drevesne vrste brez podatkov ali z majhnim številom podatkov o višini dreves v registru naravnih vrednot smo mejno vrednost višine drevesa določili tako, da smo navedbo o največji višini, ki jo lahko dosega osebki posamezne drevesne vrste, zmanjšali za 10 %.

Tabela 1: Mejne vrednosti obsegov in višin za drevesne naravne vrednote po drevesnih vrstah
 Table 1: Marginal values of girths and heights for tree valuable natural features per separate tree species

Samonikle drevesne vrste				
Slovensko ime	Znanstveno ime	Ok (cm)	Vk (m)	Ok-drž. (cm)
Navadna jelka	<i>Abies alba</i>	350	45	500
Navadna smreka	<i>Picea abies</i>	350	45	450
Evropski macesen	<i>Larix decidua</i>	250	36	410
Rdeči bor	<i>Pinus sylvestris</i>	250	27	350
Črni bor	<i>Pinus nigra</i>	220	27	315
Rušje	<i>Pinus mugo</i>	80	12	125
Cemprin	<i>Pinus cembra</i>	150	22	250
Navadni brin	<i>Juniperus communis</i>	80	12	125
Rdečeplojni brin	<i>Juniperus oxycedrus</i>	80	12	125
Tisa*	<i>Taxus baccata</i>	160/90	18	350/190
Lovor	<i>Laurus nobilis</i>	80	12	125
Bukev	<i>Fagus sylvatica</i>	350	36	550
Dob	<i>Quercus robur</i>	410	36	700
Graden	<i>Quercus petraea</i>	350	36	550
Puhasti hrast	<i>Quercus pubescens</i>	280	18	350
Cer	<i>Quercus cerris</i>	315	30	450
Črničevje	<i>Quercus ilex</i>	250	18	315
Oplutnik	<i>Quercus crenata</i>	–	–	–
Pravi kostanj	<i>Castanea sativa</i>	410	30	700
Navadna breza	<i>Betula pendula</i>	190	22	250
Puhasta breza	<i>Betula pubescens</i>	190	22	250
Črna jelša	<i>Alnus glutinosa</i>	190	22	280
Siva jelša	<i>Alnus incana</i>	80	18	125
Navadni beli gaber	<i>Carpinus betulus</i>	250	22	410
Kraški gaber	<i>Carpinus orientalis</i>	90	12	125
Črni gaber	<i>Ostrya carpinifolia</i>	190	18	250
Gorski brest	<i>Ulmus glabra</i>	280	30	450
Poljski brest	<i>Ulmus carpinifolia</i>	250	27	315
Vez, dolgopeljati brest	<i>Ulmus laevis</i>	280	30	350
Navadni koprivovec	<i>Celtis australis</i>	190	20	250
Navadni oreh	<i>Juglans regia</i>	315	27	410
Češnja – gojena	<i>Prunus avium</i>	220	18	280
Divja češnja	<i>Prunus avium</i>	190	18	250
Rešeljika	<i>Prunus mahaleb</i>	90	10	125
Čremsa	<i>Prunus padus</i>	90	15	125
Jerebika	<i>Sorbus aucuparia</i>	125	15	155
Mokovec	<i>Sorbus aria</i>	125	15	155
Brek	<i>Sorbus torminalis</i>	155	20	220
Skorš	<i>Sorbus domestica</i>	190	18	250

Jablana	<i>Malus domestica</i>	155	9	220
Lesnika	<i>Malus sylvestris</i>	125	9	190
Hruška	<i>Pyrus communis</i>	350	18	450
Drobnica	<i>Pyrus pyraeaster</i>	280	18	350
Mandljevolistna hruška	<i>Pyrus spinosa</i>	65	6	90
Navadni glog	<i>Crataegus laevigata</i>	90	10	125
Enovratni glog	<i>Crataegus monogyna</i>	90	8	125
Navadni jadikovec	<i>Cercis siliquastrum</i>	65	7	90
Alpski nagnoj	<i>Laburnum alpinum</i>	90	9	125
Navadni nagnoj	<i>Laburnum anagyroides</i>	65	9	90
Terebint	<i>Pistacia terebinthus</i>	125	8	155
Gorski javor	<i>Acer pseudoplatanus</i>	315	36	450
Ostrolistni javor	<i>Acer platanoides</i>	280	30	350
Maklen	<i>Acer campestre</i>	155	18	220
Trokrpi javor	<i>Acer monspessulanum</i>	125	8	190
Topokrpi javor	<i>Acer obtusatum</i>	125	18	190
Tatarski javor	<i>Acer tataricum</i>	–	–	–
Bodika*	<i>Ilex aquifolium</i>	65/50	9	125/90
Iva	<i>Salix caprea</i>	125	9	190
Bela vrba	<i>Salix alba</i>	350	22	600
Siva vrba	<i>Salix alba</i>	155	12	220
Krhka vrba	<i>Salix fragilis</i>	155	18	220
Volčinasta vrba	<i>Salix daphnoides</i>	90	12	125
Beka	<i>Salix viminalis</i>	190	9	250
Črni topol	<i>Populus nigra</i>	350	30	450
Beli topol	<i>Populus alba</i>	350	27	500
Trepetlika	<i>Populus tremula</i>	250	25	315
Lipovec	<i>Tilia cordata</i>	410	27	700
Lipa	<i>Tilia platyphyllos</i>	410	35	700
Jagodičnica	<i>Arbutus unedo</i>	65	9	90
Veliki jesen	<i>Fraxinus excelsior</i>	315	36	450
Mali jesen	<i>Fraxinus ornus</i>	125	15	155
Poljski jesen	<i>Fraxinus angustifolia</i>	250	22	315
Širokolistna zelenika	<i>Phillyrea latifolia</i>	65	9	90

Samonikle grmovne vrste in vzpenjavka

Črni bezeg	<i>Sambucus nigra</i>	90	8	
Rdeči dren	<i>Cornus sanguinea</i>	90	6	
Rumeni dren	<i>Cornus mas</i>	90	8	
Navadna leska	<i>Corylus avellana</i>	50	5	

Samonikle grmovne vrste in vzpenjavka

Pušpan	<i>Buxus sempervirens</i>	30	8	
Bršljan	<i>Hedera helix</i>	30	18	
Vinska trta	<i>Vitis vinifera</i>	30	–	

Tujerodne drevesne vrste				
Ginko	<i>Ginkgo biloba</i>	250	27	400
Kavkaška jelka	<i>Abies nordmanniana</i>	280	45	
Omorika	<i>Picea omorika</i>	190	45	
Bodeča smreka	<i>Picea pungens</i>	250	27	
Sitka	<i>Picea sitkaensis</i>	250	45	
Duglazija	<i>Pseudotsuga menziensis</i>	350	45	500
Kanadska čuga	<i>Tsuga canadensis</i>	280	27	
Himalajska cedra	<i>Cedrus deodara</i>	280	45	450
Zeleni bor	<i>Pinus strobus</i>	280	27	
Rumeni bor	<i>Pinus ponderosa</i>	280	45	
Pinija	<i>Pinus pinea</i>	280	27	
Sekvoja	<i>Sequoia sempervirens</i>	315	45	
Mamutovec	<i>Sequoiadendron giganteum</i>	315	45	700
Metasekvoja	<i>Metasequoia glyptostroboides</i>	280	30	
Močvirski taksodij	<i>Taxodium distichum</i>	250	45	450
Vednozeleni cipresa	<i>Cupressus sempervirens</i>	250	27	
Lawsonova pacipresa	<i>Chamaecyparis lawsoniana</i>	250	45	
Klek	<i>Thuja sp.</i>	250	18	
Tulipovec	<i>Liriodendron tulipifera</i>	280	45	500
Platana	<i>Platanus sp.</i>	350	36	650
Vrbovolistni hrast	<i>Quercus phellos</i>	250	30	
Rdeči hrast	<i>Quercus rubra</i>	280	30	
Bela murva	<i>Morus alba</i>	315	15	
Črna murva	<i>Morus nigra</i>	315	15	440
Kavkaški krilati oreškar	<i>Pterocarya fraxinifolia</i>	315	18	
Trnata gledičevka	<i>Gleditsia triacantos</i>	315	36	
Japonska sofora	<i>Sophora japonica</i>	315	22	
Robinija	<i>Robinia pseudacacia</i>	315	27	450
Visoki pajesen	<i>Alianthus altissima</i>	280	25	
Navadni divji kostanj	<i>Aesculus hippocastanum</i>	375	27	600
Srebrni javor	<i>Acer saccharinum</i>	315	36	
Ameriški javor	<i>Acer negundo</i>	250	18	
Pavlonija	<i>Paulownia tomentosa</i>	315	18	
Ameriški cigarar	<i>Catalpa bignonioides</i>	315	18	
Vrba žalujka	<i>Salix babylonica</i>	315	18	
Jagned	<i>Populus nigra 'Italica'</i>	315	36	
Črni oreh	<i>Juglans nigra</i>	280	45	
Turška leska	<i>Corylus colurna</i>	155	15	
Španski bezeg	<i>Syringa vulgaris</i>	50	6	

Ok: obseg – mejna vrednost za določitev drevesa za naravno vrednoto lokalnega pomena; Vk: višina – mejna vrednost za določitev drevesa za naravno vrednoto lokalnega pomena; Ok-drž.: obseg – mejna vrednost za določitev drevesa za naravno vrednoto državnega pomena.

* Pri tisi in bodiki navajamo dva obsega. Prvega (večja vrednost) upoštevamo pri gojenih osebkih na dvoriščih, vrtovih, parkih; drugega (manjša vrednost) pri osebkih, rastočih v naravnem okolju.

Ok: girth – marginal value for a tree to be considered a locally significant valuable natural feature; Vk: height – marginal value for a tree to be considered a locally significant valuable l feature; Ok-drž.: – marginal value for a tree to be considered a nationally significant valuable natural feature.

* For the yew and holly, two girths are given. The first (higher value) is taken into consideration in cultivated specimens in courtyards, gardens, parks; the second (smaller value) in specimens growing in natural environment.

Izjeme med samoniklimi vrstami so oplutnik *Quercus crenata*, tatarski javor *Acer tataricum* ter mandljasta vrba *Salix triandra*. Za te vrste nismo določili mejnih vrednosti obsegov in višin. V naravnem okolju rastoči osebki prvih dveh vrst so izjemno redki, zato jih, če jih evidentiramo, praviloma ovrednotimo kot drevesne naravne vrednote po kriteriju absolutne redkosti. Mandljasta vrba pa je drevesna vrsta z zelo kratko življenjsko dobo (do 10 let), zato določitev za naravno vrednoto morebitnega izjemnega osebka te vrste ne bi bila racionalna.

3.2.2 Drugi kriteriji vrednotenja, merila in točkovanje

Osnova vrednotenja posameznega drevesa je izjemna dimenzija, natančneje, večja izmed vrednosti D1 ali D2. Če ima drevo izražene tudi druge lastnosti, ki jih vrednotimo po drugih kriterijih, prištejemo ustrezno število točk. Pri tem v okviru vsakega kriterija upoštevamo samo eno merilo – najbolj izraženo lastnost. Posamezno drevo lahko prejme točke pri skupno največ treh kriterijih, torej pri kriteriju izjemne dimenzije ter še enem ali dveh najbolj pomembnih kriterijih, pri čemer zopet upoštevamo najbolj izražene lastnosti drevesa. Rezultat vrednotenja je vsota točk, ki jih je drevo dobilo pri vrednotenju po kriteriju izjemne dimenzije in še največ dveh drugih kriterijih.

Izjemna drevesa, ki dosežejo skupaj 100 ali več točk, predlagamo za naravne vrednote. Če drevo dobi točke samo po kriterijih izjemne debeline oziroma višine po drugih kriterijih pa ne, ga predlagamo za naravno vrednoto, če je število točk pri enem ali drugem kriteriju 95 ali več ($D1 \geq 95$ ali $D2 \geq 95$) oziroma če je število točk pri vsakem od obeh kriterijev hkrati 90 ali več ($D1 \geq 90$ in hkrati $D2 \geq 90$).

Tabela 2: Kriteriji, merila in točkovanje izjemnih dreves
 Table 2: Criteria, standards and marking of exceptional trees

Izjemne dimenzije			
	Oznaka in število točk – izračun po enačbah		
Izjemna debelina-obseg	D1 = O/Ok * 100		
Izjemna višina	D2 = V/Vk * 100		
Pri nadaljnjem vrednotenju upoštevamo večjo od vrednosti D1 ali D2			
Izjemen habitus			
Merila	Gozdni prostor	Kmetijska krajina	Naselja, parki, oblikovano okolje
	Oznaka in št. točk	Oznaka in št. točk	Oznaka in št. točk
Mutanti	H1a 100	H1b 100	0
Značilen, pravilen habitus za drevesno vrsto (pogoji: vitalnost, nepoškodovanost, dobre rastne razmere)	H2a 20	H2b 20	H2c 20
Drevesa z izstopajoče velikimi krošnjami, ki označujejo lokacije	H3a 20	H3b 20	0
Nenavaden habitus, »igra narave«	H4a 50	H4b 20	0
Grmovna vrsta z drevesastim habitusom	H5a 20	H5b 20	H5c 20
Kompleksna povezanost			
Merila	Oznaka in št. točk		
Drevo ali skupina dreves je del širše naravne vrednote ali zavarovanega območja	K1 20		
Drevo je zraščeno z drugim(i) drevesom(i) (debla, veje) – upoštevamo debelejšee drevo	K2 50		
Drevo je del skupine dreves, ki funkcionalno ali vizualno tvorijo celoto	K3 20		
Drevo ali skupina dreves, ki so funkcionalno povezana z drugimi naravnimi pojavi	K4 20		
Drevo ali skupina dreves na učnih poteh	K5 20		
Drevo ali skupina dreves v parkih, vrtovih	K6 20		
Drevo ali skupina dreves ob monumentalnih zgradbah (cerkvah, gradovih ...)	K7 20		
Drevo ali skupina dreves ob kapelicah, znamenjih, spomenikih	K8 20		
Drevo ali skupina dreves na pokopališčih ali ob njih	K9 20		
Redkost			
Merila	Oznaka in št. točk		
Drevo absolutno redke samonikle vrste v Sloveniji – v naravi rastoči osebki (do 10 znanih osebkov)	R1 100		
Drevo relativno redke samonikle vrste zunaj svojega areala – v naravi rastoči osebki	R2 50		
Drevo relativno redke samonikle vrste na izjemni nadmorski višini in na ekstremnih rastiščih (1. stopnja varovalne funkcije gozda) – v naravi rastoči osebki	R3 50		
Drevo relativno redke samonikle vrste v revirju (oziroma GE) – v naravi rastoči osebki (do 3 znani osebki)	R4 30		
Drevo relativno redke samonikle vrste v občini, v naravi rastoči osebki (do 5 znanih osebkov)	R5 20		
Drevo relativno redke samonikle vrste v večjih geografskih prostorskih enotah – v naravi rastoči osebki (do 5 znanih osebkov)	R6 20		

Drevo relativno redke tujerodne vrste v oblikovanem okolju na območju posamezne občine (do 3 znani osebk)	R7 10
Drevo relativno redke tujerodne vrste v oblikovanem okolju v Sloveniji (do 5 znanih osebkov)	R8 20

Ekosistemski pomen

Merila	Oznaka in št. točk
Drevo sredi kmetijski površin – v radiju 200 m ni druge drevesne vegetacije	E1 50
Drevo sredi kmetijski površin – v radiju 100 m ni druge drevesne vegetacije	E2 30
Drevo, ki je del koridorja – oddaljeno več kot 100 m od drugih dreves, ki gradijo koridor	E3 20
Drevo, ki je del obvodne vegetacije – oddaljeno več kot 100 m od drugih dreves, ki gradijo koridor ali drevo z izrazito funkcijo varovanja brežine	E4 20
Drevo z izrazito funkcijo varovanja obvodne brežine	E5 20
Drevo sredi grajenega okolja – v radiju 100 m ni druge drevesne vegetacije	E6 20
Drevo rastišču ustrezne vrste, v sestavi s spremenjeno ali izmenjano vrstno sestavo, kjer na površini 5 ha ni primerljivega drevesa	E7 20

Pričevalni pomen

Merila	Oznaka in št. točk
Drevo, ki ima posebno vlogo v naselbinski kulturi – vaško drevo kot središče javnega življenja v kraju	P1 20
Spominsko drevo, ki priča o pomembnih dogodkih v preteklosti ali je posvečeno spominu na znano osebnost	P2 20
Hišno drevo	P3 20
Drevo, ki priča o nekdanji tradicionalni rabi prostora	P4 20

Estetski pomen

Merila	Oznaka in št. točk
Drevo, ki zaradi svoje navzočnosti ter oblike pomembno prispeva k lepšemu videzu naselja, vrta, parka ali okolice neke stavbe	L1 20
Posamično rastoče drevo, ki zaradi svoje navzočnosti ter oblike pomembno prispeva k lepšemu videzu odprte, kmetijske krajine in je dominantna v kmetijski krajini	L2 20
Drevo v gozdnem prostoru, ki zaradi svoje lokacije, oblike in/ali vrstne različnosti izstopa ter pomembno prispeva k slikovitosti in estetiki okolice	L3 20

Primer:

Ime/drevesna vrsta: Schollmayerjeva lipa na Mašunu/lipa

Obseg/Višina: 265 cm/23 m

Mejni vrednosti za lipo: $Ok = 410 \text{ cm}/\sqrt{k} = 35 \text{ m}$ (tabela 1)

Kriterij 1: izjemna dimenzija: Vrednost $D1 = 265/410 * 100 = 65$ točk

Vrednost $D2 = 23/35 * 100 = 64$ točk

$D1 > D2$, zato upoštevamo vrednost $D1 = 65$ točk

Kriterij 2: kompleksna povezanost: drevo ob graščini: $K7 = 20$ točk

Kriterij 3: pričevalni pomen: drevo je leta 1888 posadil H. Schollmayer, upravitelj posestva Snežnik in najpomembnejši tvorec načrtnega gospodarjenja s snežniškimi gozdovi (Schollmayer 1998): $P2 = 20$ točk

Skupaj: $D1 + K7 + P2 = 105$ točk – drevo predlagamo za naravno vrednoto

3.2.3 Razvrstitev drevesnih naravnih vrednot na naravne vrednote državnega ali lokalnega pomena

Po Uredbi o spremembi uredbe o zvrsteh naravnih vrednot (Ur. l. RS 67/2003) so naravne vrednote državnega pomena tiste, ki imajo mednarodni ali velik narodni pomen in tiste, ki se nahajajo na zavarovanem območju, ki ga je ustanovila država. Po kriterijih izjemnosti, tipičnosti, kompleksne povezanosti, ohranjenosti ali ekosistemske, znanstveno-raziskovalne ali pričevalne pomembnosti v to skupino sodi tretjina naravnih vrednot z najbolj izraženimi lastnostmi. Po kriteriju redkosti med naravne vrednote državnega pomena sodi desetina naravnih vrednot.

Zaradi relativno hitrega spreminjanja števila evidentiranih izjemnih dreves kot živih organizmov, ki lahko postanejo naravne vrednote ali jih je potrebno izbrisati iz seznama, ker so odmrli, je kriterij za določitev naravnih vrednot problematično opreti na relativni delež. Obenem so si kriteriji vrednotenja pomensko zelo različni, pri nemerljivih kriterijih pa je medsebojna primerjava otežkočena. Iskati je torej potrebno druge načine za določitev dreves, ki so določena za naravne vrednote in jim pripisujemo državni pomen.

Po opisanem sistemu vrednotenja kot naravne vrednote državnega pomena ovrednotimo vsa drevesa, katerih obseg dosega kriterialni obseg za naravne vrednote državnega pomena – za ustrezno drevesno vrsto (tabela 1).

Kot naravne vrednote državnega pomena ovrednotimo tudi vsa drevesa, ki so v sistemu vrednotenja dosegla 160 točk ali več. To mejno vrednost predlagamo empirično, na podlagi rezultatov vrednotenja izjemnih dreves na območju OE Postojna (Habič 2006). Šele ovrednotenje vseh izjemnih dreves v Sloveniji po predlaganem sistemu bi pomenilo pravo podlago za določitev realne mejne vrednosti točk, ki bi pomenila prag za drevesne vrednote državnega pomena.

4. RAZPRAVA

Pojem vrednote je v različnih humanističnih vedah različno definiran. Medtem ko so v filozofiji vrednote nekaj, kar je potrebno razlikovati od dejstev, je v psihologiji mogoče vrednote preučevati tako, da jih raziskujemo kot dejstva (predmeti, občutki). Popovič (1973, cit. po Musek 2000) meni, da so vrednote »vsi tisti objekti – naše védenje, medčloveški odnosi, predmeti, naravni pojavi – s katerimi se povezuje človekova potreba po trajnosti, obstojnosti.« Zakon o ohranjanju narave (Ur. l. RS 56/1999) je pojem »vrednota« – brez ustrezne definicije – uvedel v naravovarstvo in z njim nadomestil pojem »dediščina«. Z vidika varstva narave se zdi Popovičeva definicija vrednot dokaj prikladna. Glavna smotra varstva narave sta varovanje in ohranjanje delov narave, rastlin, živali, njihovih izjemnih osebkov, območij, zagotavljanje njihove trajnosti in obstojnosti. Ta potreba je izražena zaradi nas samih, zaradi misli na naše prednike in zanamce, pa tudi zaradi objektov/vrednot samih po sebi, njihove intrinzičnosti.

Ker je človekovo potrebo po trajnosti, obstojnosti, mogoče zagotavljati le z ohranjanjem vse narave ali vsaj čim večjega dela narave, je v smislu določitve, kaj v naravi je vrednejše in je zato

vrednota, potrebno oblikovati sistem vrednotenja. Rezultat vrednotenja je določitev vrednosti vrednotenih objektov, to pa je neposredna podlaga za njihovo ohranjanje in varstvo.

Na podlagi utemeljitve vrednostnega sistema novo (edino) definicijo naravnih vrednot predlaga Klopčič (2000): »Naravne vrednote so tisti pojavi, sestavine oziroma deli žive ali nežive narave, naravno območje ali del naravnega območja, ekosistem, krajina ali oblikovana narava, ki ima za R Slovenijo veliko znanstveno, doživljajsko ali ekosistemsko vrednost.« Pri tem pojme znanstveno, doživljajsko in ekosistemsko razumemo na podlagi v istem delu predstavljenih meril. V tej definiciji pogrešamo le časovno komponento oziroma to, kar Popovič (1973, cit. po Musek 2000) imenuje »človekova potreba po trajnosti in obstojnosti«. Zato predlagamo dopolnitev definicije Klopčičeve z besedami: »in jih je zato potrebno trajno ohranjati in varovati.«

Prevedba definicije naravne vrednote na izjemna drevesa, ki jih družba pojmuje tako večplastno, kot jih le lahko, in so obenem tako v materialnem kot duhovnem smislu naravna in/ali kulturna dediščina (Habič 2006), je mogoča.

Natančnejša definicija se glasi: Drevesne naravne vrednote so tista drevesa ali skupine dreves, ki rastejo kjerkoli v Sloveniji in imajo izjemne dimenzije in/ali habitus, so izjemne po kompleksni povezanosti, so izjemno redke in/ali imajo velik pričevalni, ekosistemski in/ali estetski pomen. Drevesne naravne vrednote so tudi izjemni osebki grmovnih vrst ter drugih vrst lesnatih rastlin, ki ustrezajo navedenim kriterijem. Drevesne naravne vrednote so naravna dediščina, obenem pa so lahko tudi kulturna dediščina. Drevesne naravne vrednote je potrebno trajno ohranjati in varovati zaradi preteklih, sedanjih in prihodnjih generacij.

Za učinkovitejše vrednotenje, ohranjanje in varstvo drevesnih naravnih vrednot bi bilo potrebno poenotiti rabo izrazov ter ustrezno izboljšati nekatera zakonska in podzakonska določila.

Če je eden izmed namenov Uredbe o zvrsteh naravnih vrednot (Ur. l. RS 52/2002) določiti načine opredeljevanja naravnih vrednot na podlagi njihovih »lastnosti«, potem bi upravičeno pričakovali, da so »strokovna merila vrednotenja« (po zakonu) oziroma »kriteriji za razmejitev naravnih vrednot po pomenu« (Uredba o spremembi uredbe..., Ur. l. RS 67/2003) oblikovani na osnovi istih lastnosti – in obratno. V bistvu to namreč nista dva postopka, pač pa eden. Vsako izjemno drevo, ki bi lahko bilo uvrščeno med naravne vrednote, mora biti ovrednoteno, torej morajo biti njegove lastnosti ocenjene po vnaprej dogovorjenih strokovnih kriterijih in merilih. Če objekt vrednotenja doseže določen prag (izpolnjuje merilo), je uvrščen med naravne vrednote lokalnega pomena, lahko pa tudi med naravne vrednote državnega pomena.

Mesto pojavljanja drevesnih naravnih vrednot je v Uredbi o spremembi uredbe o zvrsteh ... (Ur. l. RS 67/2003) opredeljeno zelo ohlapno. Drevesne naravne vrednote se lahko pojavljajo kot posamezno drevo zunaj gozdnega prostora ali kot skupina dreves ali posamezno drevo v gozdu. Ker je v isti točki navedeno, da je drevesna naravna vrednota lahko posamezno drevo ali skupina dreves, ni razumljivo, zakaj se drevesne naravne vrednote kot skupina dreves lahko pojavljajo samo v gozdu, pa ne tudi v tistem delu gozdnega prostora, ki ni gozd, in zunaj gozdnega prostora. Sedanja določba dopušča zunaj gozdnega prostora samo posamezna

drevesa, kljub temu, da je v registru naravnih vrednot cela množica skupin dreves, ki rastejo zunaj gozdnega prostora.

Drevesna naravna vrednota, skladno s 3. čl. Uredbe o spremembi uredbe o zvrsteh ... (Ur. l. RS 67/2003), obsega drevo (ali skupino dreves) in njegovo (njihovo) rastišče, vendar slednje prostorsko ni določeno (Anko 2004). Zato je težko opredeliti, ali bo nek poseg izveden na drevesni naravni vrednoti v primeru, ko ne bo izveden na samem drevesu, pač pa, na primer, pod njegovo krošnjo ali v njegovi neposredni bližini.

Gozdarska zakonodaja obravnava drevesnih naravnih vrednot v celoti prepušča naravovarstveni. Zakon o gozdovih (Ur. l. RS 30/1993) je sicer – poleg upoštevanja naravnih vrednot v smislu mnogonamenskega gospodarjenja z gozdovi – v 44. členu določal, da so naravne znamenitosti oziroma redkosti v gozdu oziroma v gozdnem prostoru gozdna drevesa s premerom v prsni višini nad 120 cm in gozdna drevesa z izjemnimi botaničnimi, dendrometričnimi, biotopskimi ali oblikovno estetskimi lastnostmi. Zelo jasno postavljena meja je pripomogla k lažjemu evidentiranju in ohranjanju takih dreves. Vendar ni obstala dolgo, saj je bilo to določilo odpravljeno z Zakonom o ohranjanju narave (Ur. l. RS 56/1999). Kljub temu je drevesni premer 120 cm v gozdarstvu ostal nenapisano merilo, ki vzbuja določeno spoštovanje, in se mu odkazilno kladivo in motorna žaga, če je le mogoče, izogneta.

Drevesne naravne vrednote (kot tudi vse druge naravne vrednote v gozdnem prostoru) so vključene v vsebino gozdnogospodarskih načrtov skladno z Zakonom o gozdovih in podzakonskimi akti.

Pri opredelitvi funkcijske enote je potrebno le-to tudi ovrednotiti oziroma določiti stopnjo poudarjenosti funkcije. S katero stopnjo ovrednotiti funkcijsko enoto, v kateri je drevesna naravna vrednota, je vprašanje, na katerega veljavna gozdarska zakonodaja ne daje enoznačnega odgovora. Glede na to, da drevesne naravne vrednote ni dovoljeno lomiti, sekati, obsekavati ali poškodovati vej, listov, debel, drevesne skorje in korenin drevesa, kar pomeni, da se drevesa kot naravne dobrine »ne sme izkoriščati«, bi jim morali določiti prvo stopnjo poudarjenosti funkcije varstva naravnih vrednot. Ker pa je rastišče drevesa sestavni del drevesne naravne vrednote, bi morali vse ukrepe izvajati izključno za varstveni namen.

Izjemnih dreves, ki jih je v gozdnem prostoru veliko (Habič 2004, 2006), a niso drevesne naravne vrednote, gozdarska zakonodaja ne obravnava. Ob intenzivnejšem sodelovanju naravovarstvene in gozdarske strokovne službe bi bilo marsikatero izmed teh dreves lahko umeščeno med naravne vrednote.

Odsotnost dreves z izjemnim kulturnim pomenom v Zakonu o varstvu kulturne dediščine (2008) je nerazumljiva in neutemeljena. Kako realna so pričakovanja, da bodo ta drevesa dobila ustrezno mesto v podzakonskih aktih, bo mogoče ugotoviti po njihovem sprejetju.

Analiza registra drevesnih naravnih vrednot je pokazala na določene nedoslednosti in pomanjkljivosti pri strokovni obravnavi dreves (Habič 2006), kar je glede na dosedanji razvoj naravovarstvene stroke razumljivo. Na mnoge načine se kaže potreba po vzpostavitvi natančneje določenih standardov strokovnega dela. Tako naj bi pri obravnavi/vrednotenju izjemnih dreves dosledno določili vrsto izjemnega drevesa, ga izmerili po dogovorjenih metodah (obseg, višino), dosledno beležili datum meritve. Skupine izjemnih dreves naj bi

obravnavali bolj dosledno kot doslej, zato da o številu drevesnih naravnih vrednot ne bi bilo dvoma. Periodično izvajanje meritev izjemnih dreves (npr. vsakih deset let), bi, poleg redne spremljave stanja drevesa, zagotovilo tudi vpogled v njegovo rast in razvoj. Pri vrednotenju izjemnih dreves naj bi upoštevali tudi položaj drevesa v okolju.

Za nadaljnje strokovno delo je prav tako ključnega pomena poenotenje kriterijev in meril ter izdelava enotnega sistema vrednotenja izjemnih dreves (Habič 2006). Naravovarstvena stroka v Sloveniji je v preteklosti oblikovala več različnih predlogov vrednotenja naravne dediščine, tudi drevesne naravne dediščine oziroma drevesnih naravnih vrednot (Peterlin 1976, Svetličič in Skoberne 1988, Skoberne in Peterlin 1988, Jenčič 1999, Mastnak 2004, Ocvirk in sod. 2004). V tem delu oblikovani sistem vrednotenja izjemnih dreves temelji na analizi vseh razpoložljivih podatkov o drevesnih naravnih vrednotah, določenih s Pravilnikom o določitvi ... (Ur. l. RS 111/2004). Kriteriji vrednotenja izjemnih dreves se med seboj razlikujejo po načinu njihovega izražanja, iz česar v veliki meri izhaja stopnja objektivnosti kriterija. Pri strokovnem delu težimo seveda k čim večji objektivnosti, vendar se pri vrednotenju izjemnih dreves, prav zaradi njihove večplastnosti, ne moremo povsem izogniti subjektivnim presojam (Jenčič 1999, Klopčič 2000, Ocvirk in sod. 2004).

Analiza registra drevesnih naravnih vrednot je pokazala tudi, da vsi, v zakonodaji določeni kriteriji, niso ustrezni. Debelina in višina drevesa sta objektivno ugotovljivi lastnosti, zato sta, v večini primerov, temeljna kriterija vrednotenja. Ker med njima, v primeru izjemnih dreves, ni korelacije (Mlinšek 1979, Mastnak 2004, Habič 2006), upoštevamo tisto lastnost, ki drevesu prinese višjo vrednost.

Mejne vrednosti obsegov in višin dreves za drevesne vrste (tabela 1) so določene tako visoko, da lahko za drevesa, ki jih dosega, ugotovimo, da sodijo med debelejšje oziroma višje predstavnike svoje vrste. Mejne vrednosti obenem ne smejo biti prenizke, saj bi v tem primeru merilo dosegalo preveliko število dreves posamezne vrste, s tem pa bi izgubilo svoj pomen.

Predlagane mejne vrednosti (merilo) pri pogostejših vrstah (lipa in lipovec, tisa, bukev, dob, bodika, pravi kostanj, navadna smreka) so postavljene na trdnejših temeljih kot pri vrstah, pri katerih je znanih le nekaj podatkov. V teh primerih namreč ne moremo vedeti, ali so drevesa zares najdebelejši oziroma najvišji predstavniki svoje vrste. V gozdarski literaturi je mogoče najti drevesa, ki po dimenzijah prekašajo »naj« drevesne naravne vrednote svoje vrste ali so jim zelo blizu (Budkovič in sod. 1996, Vidervol 1999, Brus 2004, Habič 2004, Gasparič in sod. 2004, Papler-Lampe in sod. 2006). S sistematičnim delom pa bi jih zagotovo odkrili še več.

Za redki in zavarovani vrsti tiso in bodiko sta predlagani po dve mejni vrednosti: za drevesa v naravnem okolju in za drevesa v urbanem okolju. Skoraj izključno gojeni osebki obeh vrst v registru drevesnih naravnih vrednot nas zaradi velikih obsegov navajajo k dvigu mejnih vrednosti, s tem pa zapostavljamo v naravi rastoče osebke, ki se po dimenzijah ne morejo primerjati z gojenimi sorodniki. Dejstvo je, da sta ti dve vrsti redki in ogroženi v naravnem okolju, kjer potrebujeta več pozornosti, zato je v tem primeru mejna vrednost znižana.

Problematično ostaja vrednotenje dreves, ki so bila v preteklosti izjemno debela, sedaj pa so že tako razpadla, da njihovega obsega ni več mogoče oziroma smiselno meriti. Ena izmed

možnosti je upoštevanje njihove starosti, če jo je mogoče na podlagi virov dovolj natančno določiti. Zaradi izjemno ohlapnih podatkov o starosti drevesnih naravnih vrednot smo sicer ta kriterij izločili iz sistema vrednotenja.

V Sloveniji so novost predlagane mejne vrednosti za višine po drevesnih vrstah. Dosedanja uporaba absolutnih mejnih vrednosti je dajala prednost v Sloveniji predvsem smreki, najvišja drevesa drugih vrst pa so bila zapostavljena – lahko da posledično tudi izgubljena.

Bleiweis (1952) ugotavlja, da so najvišje v Evropi zrasle jelke (75 m), zatem smreke (60 m), macesni (53 m) ter bori (48 m), medtem ko listavci po višinah zaostajajo. Leibundgut (1976) je v pragozdu Peručica v Bosni izmeril 63 m pri najvišji smreki ter 65 m pri najvišji jelki. Večine najvišjih dreves v Evropi, po navedbah Brusa (1995), ni več ali ni znana njihova usoda. Ali je razlog v tem, da drevesom ne pustimo več, da bi zrasla najvišje? Podatek o 64 m dolgem jamboru (Pahor 1981), izdelanem iz 67 do 70 m visoke jelke z Rakitne se zdi neverjeten, čeprav je dogodek dobro dokumentiran.

Merjenje višin najvišjih dreves različnih drevesnih vrst (le-ta rastejo najpogosteje v gozdovih) bi prineslo pomembne podatke o možnostih, ki jih dajejo naravna rastišča v Sloveniji. Z upoštevanjem mejnih vrednosti višin po našem predlogu bi zgolj po kriteriju višine kot drevesne naravne vrednote določili 72 od 1082 dreves, za katera so podatki o višini znani. Med njimi sta le dve jelki, devet smrek, dva rdeča bora in pet bukev (Habič 2006).

V predstavljenem sistemu vrednotenja izjemnih dreves so za vsakega izmed preostalih kriterijev, ki so glede na analizo registra drevesnih naravnih vrednot smiselni, izdelana podrobnejša merila, ki so ovrednotena s točkami. Na ta način je določena teža posameznega kriterija v primerjavi s preostalimi, kar bistveno pripomore k večji objektivnosti sistema vrednotenja. Merljivim, torej objektivno ugotovljivim lastnostim dreves (debelina, višina, genotip, absolutna redkost) je v sistemu točkovanja dana največja teža. Lastnosti, ovrednotene po ostalih kriterijih, lahko doprinesejo določen, a ne poljubno velik delež k skupni vrednostni oceni posameznega drevesa. Ker je število kriterijev, po katerih vrednotimo drevo, omejeno, nas vodi k razmisleku o tem, katere lastnosti drevesa so pomembneje izražene. Obenem je mogoče kadarkoli preveriti strokovno ustreznost ocene, ker temelji na ugotavljanju dejstev.

Posebno pozornost in presojo zahtevajo skupine izjemnih dreves. Pri obravnavi skupine izjemnih dreves je poleg drugih lastnosti dreves nujno določiti, koliko in katera drevesa sestavljajo skupino. Vprašanje je, ali imajo vsa drevesa v skupini enak pomen in so torej vsa drevesne naravne vrednote. Skupina dreves mora biti nadalje opisana tako, da ni dvoma, na katero drevo se nanašajo določeni podatki (dimenzije ...).

Sistem je dovolj enostaven, da je mogoče vrednotenje opraviti na terenu, ob samem drevesu, oziroma je to priporočljivo, saj ocenjevalca vodi k popisu vseh, za vrednotenje pomembnih lastnosti drevesa in njegovega okolja. Le pri vrednotenju po kriteriju redkosti potrebujemo informacije o izjemnih drevesih v širšem prostoru. Ločnica, ki pomeni umestitev drevesa med naravne vrednote, je postavljena ostro in nedvoumno. Rahla odstopanja od meje 100 točk predlagamo samo v določenih primerih iz povsem praktičnih razlogov, ki se vežejo predvsem na čas, ki preteče med dvema meritvama drevesa, ter na postopkovno nekoliko dolgotrajen postopek spreminjanja vsebine registra naravnih vrednot. Predlagani sistem nam

hkrati omogoča objektivnejšo določitev lokalnega oziroma državnega pomena drevesnim naravnim vrednotam.

Zelo izražen, a še premalo preučen, je pričevalni pomen vaških dreves v Sloveniji, kar sodi zlasti na področje etnološke in drugih družboslovnih strok. Pričevalni pomen drevesa izhaja iz odnosa posameznika, skupnosti (vaške, lokalne) ali naroda do drevesa kot sredstva, s katerim je za stoletja dolgo na javnem mestu zapisano sporočilo. Drevesa – v Sloveniji so to predvsem lipe – so imela v preteklosti posebno mesto in funkcijo v življenju vasi in mest (Vrhovnik 1934, Sattler in Steele 1973, Pavlin 1906, cit. v Mayer 1988; Ovsec 1992). Pri vrednotenju izjemnih dreves je potrebno upoštevati, da vsako drevo, ki raste v vasi, še ni »važko drevo« v pravem pomenu besede.

Pričevalni pomen pripisujemo tudi t.i. »hišnim drevesom«. V literaturi razen navedbe tega pojma (Jenčič 1999, Ocvirk in sod. 2004), nismo našli definicije hišnega drevesa. Domnevamo, da se izraz »hišno drevo« ne nanaša zgolj na lokacijo izjemnega drevesa v bližini neke hiše, praviloma kmetije, temveč ima v tem okolju prav posebno funkcijo oziroma uporabno vrednost (zaščita, senca, lipovo cvetje za čaj, med, plodovi, npr. pravi kostanj ipd.). Kot »hišno drevo«, ki mu pripisujemo izjemen pričevalni pomen, torej razumemo drevo izjemnih dimenzij v neposredni bližini domačije, katerega navzočnost povezuje več generacij iste družine.

Kriterij vrednotenja estetskega pomena izjemnih dreves je izmed vseh kriterijev najbolj subjektiven, saj je dojemanje estetike stvar osebnih občutij. Pa vendar obstajajo določena splošna merila. Barvitost, harmoničnost, pozitivno izstopanje iz okolice ali skladna interakcija z okolico so lastnosti, ki pri ljudeh večinoma vzbujajo estetska občutja (Klopčič 2000). Nenazadnje so bila drevesa v naseljih, vrtovih, parkih, ob zgradbah posajena tudi ali predvsem z namenom polepšanja okolice.

Odrpto ostaja vprašanje o trenutku prenehanja obstoja posamezne drevesne naravne vrednote oziroma izbrisu iz registra, saj drevesa kot živi organizmi tudi propadajo. Glede na različne položaje dreves v okolju so tudi v pogledu prenehanja obstoja velike razlike – v naseljih in ob cestah jih je ponavadi potrebno odstraniti, v naravnem okolju jih lahko prepustimo dolgotrajnemu naravnemu propadanju.

Med zakonsko določenimi kriteriji vrednotenja drevesnih naravnih vrednot so nekateri, ki ne ustrezajo posebnostim pri obravnavi dreves: starost, ohranjenost, tipičnost in znanstveno-raziskovalni pomen (Habič 2006), zato jih v predlagani sistem vrednotenja nismo umestili.

Preizkus uporabe sistema vrednotenja na primeru evidence izjemnih dreves Zavoda za gozdove Slovenije, OE Postojna, je pokazal, da bi lahko med naravne vrednote uvrstili vrsto izjemnih dreves, ki rastejo v gozdovih in gozdnem prostoru. Nekatera sodijo po dimenzijah in drugih kriterijih v sam vrh drevesnih naravnih vrednot v Sloveniji. Obenem pa marsikatero drevo iz registra naravnih vrednot ne dosega mejne vrednosti (100 točk) in bi jih zato lahko »umaknili« na seznam kandidatov za naravne vrednote. To zagotovo velja za celotno Slovenijo in ne le za postojnsko območje, kjer smo trditev dokazali (Habič 2006).

5. ZAKLJUČEK

Za uspešno evidentiranje, vrednotenje, predvsem pa ohranjanje in varstvo izjemnih dreves v Sloveniji je nujno aktivno sodelovanje naravovarstvene in gozdarske stroke oziroma obeh zavodov. Drevo je osnovni gradnik gozda; oba, drevo in gozd, pa sta središče gozdarske stroke. Zato na področju vrednotenja, ohranjanja in varstva drevesnih naravnih vrednot naravovarstvo nikakor ne more biti dovolj uspešno (celostno) brez sodelovanja z gozdarstvom (in obratno). Iz ankete o obravnavi izjemnih dreves med delavci Zavoda za gozdove Slovenije je mogoče razbrati velik strokovni potencial, za katerega bi bilo (zaradi dreves) škoda, da bi ostal razpršen, kot je sedaj. Skupaj bi morali odgovoriti na vrsto odprtih vprašanj, povezanih z izjemnimi drevesi in drevesnimi naravnimi vrednotami, ter zastaviti sistemsko delo na tem področju (Habič 2006). Plod sodelovanja obeh strok naj bo priprava skupnega priročnika za evidentiranje in popis izjemnih dreves, ki bo poenotil sedaj zelo različne pristope ter zagotovil pridobivanje kakovostnih podatkov, potrebnih za vrednotenje. Predlagamo tudi izvedbo vseslovenskega enotnega popisa oziroma dopolnitev podatkov o izjemnih drevesih v gozdnem prostoru na vseh območjih enotah Zavoda za gozdove Slovenije in s tem oblikovanje enotne osnovne podatkovne baze.

Pomembno pa je tudi naslednje. Drevo je sestavni, neločljivi del družbe. Je vez med preteklostjo in prihodnostjo. Prek drevesa se družba povezuje z naravo; človek se identificira kot del narave. Nemogoče je ločevati izjemno drevo kot naravni organizem od celotne palete družbenih pomenov, ki ga drevesu pripisuje človek že od pradavnine. Zato je v veliki večini primerov nesmiselno ločevati naravoslovno in družboslovno komponento drevesa. Uspešno ohranjanje celostnosti drevesa kot temeljne sestavine naravnega in družbenega okolja je mogoče le s sodelovanjem naravoslovnih in družboslovnih strok na vseh področjih, ki jih povezuje drevo.

Za učinkovitejše ohranjanje in varstvo izjemnih dreves in drevesnih naravnih vrednot je potrebno pogosteje uporabljati varstvene ukrepe po Zakonu o ohranjanju narave UPB-2 (Ur. l. RS 96/2004), zlasti pogodbeno varstvo in skrbništvo. Nadaljnje zanemarjanje oziroma neizvajanje varstvenih ukrepov na tem področju se bo nedvomno negativno odrazilo tako na posameznih drevesnih naravnih vrednotah kot na njihovem celotnem fondu.

Izjemnega pomena je ozaveščanje, informiranje in izobraževanje javnosti na tem področju. Posebno pozornost je potrebno posvetiti lastnikom dreves in različnim strokovnim službam na ravni lokalnih skupnosti. Izbrana izjemna drevesa so namreč odličen medij za predstavitev tako gozdov in gozdarstva kot narave in naravovarstva ter obeh strokovnih služb.

6. SUMMARY

The importance of the system for natural heritage protection lies in its power to give clear answers to the questions about natural heritage, about what it is, why it is regarded a natural heritage and how to protect it. The present project tackles this problem on the pattern of heritage trees.

The current legislation uses different expressions and collocations; therefore, we have decided that in our evaluation system of exceptional trees, »criterion« is any basic feature we are evaluating, while »standard« is the value, the threshold of measure or phenomenon, used to evaluate each criterion. The expression »exceptional tree« is used for all trees of exceptional dimensions, age, form and rarity, and for those trees, which are of exceptional importance for the ecosystem, have a special role as witnesses and are appreciated for their aesthetic importance or are exceptional regarding any of their features, regardless their nature conservation status.

We used the data on heritage trees from the register of valuable natural features kept by the Institute RS for Nature Conservation. We used also the register of exceptional trees kept by the Slovenia Forest Service, the Postojna regional unit, to check the new evaluation system.

This work suggests an evaluation system of exceptional trees to determine heritage trees that is highly objective. Exceptional trees evaluation criteria differ to some extent from criteria suggested by the Nature Conservation Act. In our evaluation of exceptional trees, we have considered only the significant criteria that can be justified. There are evaluation standards for each criterion. Evaluation adequacy can be verified any time, since the standards are based on facts. The complete evaluation system is based on marking, which ensures the highest extent of evaluation objectivity. The heritage trees threshold according to this system is 100 points. The evaluation system gives us a possibility to determine the national or local importance of heritage tree.

Two basic criteria in the system of evaluation of exceptional trees are exceptional thickness and height of the tree belonging to a certain species. The exceptions are the mutant trees and extremely rare trees of autochthonous species. We have stated the threshold values (circumference, height) for all autochthonous tree species and for some bush and foreign, non-autochthonous species. The following criteria should also be considered when evaluating exceptional trees: exceptional tree form, complexity of interrelation, rarity and importance of the trees for the ecosystem, their role as witnesses and their aesthetic importance.

Conservation and protection of exceptional trees in Slovenia would be much more efficient if we used the new evaluation system and if the nature conservation experts and forest experts collaborated tightly. Close collaboration with cultural heritage experts, especially ethnologists, is necessary. Exceptional trees and heritage trees are very important in raising nature conservation awareness of their owners and of the broader public.

7. LITERATURA

1. Anko, B. (2004): Drevo kot naravna dediščina. Staro in debelo drevje v gozdu: zbornik referatov: XXII. gozdarski študijski dnevi, 25., 26. marec 2004. BF, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire. Ljubljana. Str. 183–199
2. Bleiweis, S. (1952): O drevesnih orjakih na tujem pri nas. Gozdarski vestnik 10: 307–308

3. Brus, R. (1995): Sgermova smreka s Pohorja je eno najvišjih evropskih dreves. *Gozdarski vestnik* 53: 331–336
4. Brus, R. (2004): *Drevesne vrste na slovenskem*. Mladinska knjiga. Ljubljana. 399 str.
5. Budkovič, L., M. Gašperin, I. Veber (1996): *Drevesa velikani v Bohinju*. Gozdarsko društvo Bled. 48 str.
6. Gasparič, B., E. Drobňjak, M. Tomažič, K. Čokelj, D. Pipan (2004): *Izjemna drevesa na Krasu*. ZGS, OE Sežana, KE Sežana. Sežana. 36 str.
7. Habič, Š. (2004): *Izjemna drevesa so dediščina za prihodnost*. Staro in debelo drevje v gozdu: zbornik referatov: XXII. gozdarski študijski dnevi, 25., 26. marec 2004. BF, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire. Ljubljana. Str. 279–284
8. Habič, Š. (2006): *Sistem vrednotenja, ohranjanja in varstva izjemnih dreves v Sloveniji*. Mag. delo. Biotehniška fakulteta. Ljubljana. 195 str.
9. Jenčič, S. (1999): *O debelih drevesih*. Tipkopis. 10 str.
10. Klopčič, V. (2000): *Vrednote človeka in izziv ohranjanja naravne dediščine*. Mag. delo. Biotehniška fakulteta. Ljubljana. 64 str.
11. Kotar, M., R. Brus (1999): *Naše drevesne vrste*. Slovenska matica. Ljubljana. 320 str.
12. Leibundgut, H. (1976): *Die grössten Fichten und Tannen*. Schweizerische Zeitschrift für Forstwesen 127(6): 427
13. Mastnak, M. (2003): *Opredelitev meril za določitev drevesnih naravnih vrednot in njihovo razdelitev na vrednote državnega in lokalnega pomena*. Projektna naloga. Samozaložba. Ljubljana. 33 str. + pril.
14. Mastnak, M. (2004): *Vrednotenje drevesnih naravnih vrednot (drevesne dediščine)*. Staro in debelo drevje v gozdu: zbornik referatov: XXII. gozdarski študijski dnevi, 25., 26. marec 2004. BF, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire. Ljubljana. Str. 167–182
15. Mayer, E. (1988): *Usoda in vsebina rokopisa A. Pavlina »Ueber botanische Naturdenkmaeler in Krain«*. Biološki vestnik 26(3): 33–52
16. Mlinšek, G. (1979): *Najdebelejša drevesa v Sloveniji in njihov pomen*. Diplomsko delo. BF, VTOZD Gozdarski oddelek. Ljubljana. 67 str. + pril.
17. Musek, J. (2000): *Nova psihološka teorija vrednot*. Educy, Inštitut za psihologijo osebnosti. Ljubljana. 417 str.
18. Ocvirk, A., M. Demšar, S. Jenčič, J. Božič, D. Fučka, J. Šubic, A. Senegačnik, T. Trampuš (2004): *Vrednotenje, določanje in revizija drevesnih naravnih vrednot*. Projektna naloga – delovno gradivo. Zavod RS za varstvo narave. Kranj. 14 str.
19. Ovsec, D. J. (1992): *Kult pod lipo domačo*. *Gea* 2(2): 21–23
20. Pahor, M. (1981): *Po sledih nekega jambora*. *Informator – glasilo delovne organizacije Splošna plovba Piran* 22(3): 43–49
21. Papler-Lampe, V. (ur.) (2006): *Izjemna drevesa na Zgornjem Gorenjskem*. ZGS OE Bled. Bled. 64 str.
22. Peterlin, S. (ur.) (1976): *Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije*. Zavod SRS za spomeniško varstvo. Ljubljana
23. *Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot*. Ur. l. RS št. 111/2004
24. Sattler, M., F. Stele (1973): *Stare slovenske lipe*. Mohorjeva družba. Celje. 256 str.
25. Schollmayer, H. L. (1998): *Snežnik in schönburški vladarji: zgodovina gospodstva Snežnik na Kranjskem*. *Gozdno gospodarstvo Postojna*. Postojna. 94 str.
26. Skoberne, P., S. Peterlin S. (ur.) (1988): *Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije I. del.: vzhodna Slovenija*. ZRSVNKD, Ljubljana. 436 str.
27. Svetličič, B., P. Skoberne (1988): *Drevo kot naravna dediščina*. V: *Varstvo naravne in kulturne dediščine v gozdu in gozdarstvu*. BF, VTOZD za gozdarstvo. Ljubljana. Str. 88–96
28. *Uredba o zvrsteh naravnih vrednot*. Ur. l. RS št. 52/2002
29. *Uredba o spremembi uredbe o zvrsteh naravnih vrednot*. Ur. l. RS št. 67/2003

30. Vidervol, R. (1999): Debela in zanimiva drevesa na področju OE Novo mesto. Strokovna naloga. Zavod za gozdove Slovenije, OE Novo mesto. Novo mesto. 27 str.
31. Vrhovnik, I. (1934): Ljubljanske lipe. Kronika 4: 138–139
32. Zakon o ohranjanju narave. Ur. l. RS št. 56/1999
33. Zakon o ohranjanju narave – uradno prečiščeno besedilo. Ur. l. RS št. 96/2004
34. Zakon o gozdovih. Ur. l. RS št. 30/1993
35. Zakon o spremembah zakona o gozdovih. Ur. l. RS št. 110/2007
36. Zakon o varstvu kulturne dediščine. Ur. l. RS št. 16/2008

Špela E. HABIČ

Zavod za gozdove Slovenije, OE Postojna

Vojkova 9

SI-6230 Postojna, Slovenija

spela.habic@zgs.gov.si